Stadskerk Nijmegen (OCP), 16 oktober 2022, 5e zondag van de herfst;
voorganger: ds. Henk Gols (PKN)

[eerste lezing: Genesis 32, 23-32] (Nieuwe Bijbelvertaling)
23 Het was nog nacht toen Jakob opstond en de Jabbok overstak op een doorwaadbare
plaats, samen met zijn beide vrouwen, zijn twee bijvrouwen en zijn elf kinderen. 24 Nadat hij
hen over de rivier had geholpen, bracht hij ook al zijn bezittingen naar de overkant. 25 Maar
zelf bleef hij achter, helemaal alleen, en er worstelde iemand met hem totdat de dag
aanbrak. 26 Toen de ander zag dat hij het niet van hem kon winnen, raakte hij Jakobs heup
aan, en daardoor raakte Jakobs heup tijdens die worsteling ontwricht. 27 Toen zei de ander:
'Laat mij gaan, het wordt al dag.' Maar Jakob zei: 'Ik laat u niet gaan tenzij u mij zegent.' 28
De ander vroeg: 'Hoe luidt je naam?' 'Jakob,' antwoordde hij. 29 Daarop zei hij: 'Voortaan zal
je naam niet Jakob zijn maar Israël, want je hebt met God en mensen gestreden en je hebt
gewonnen.' 30 Jakob vroeg: 'Zeg me toch hoe u heet.' Maar hij kreeg ten antwoord:
'Waarom vraag je naar mijn naam?' Toen zegende die ander hem daar. 31 Jakob noemde die
plaats Peniël, 'want,' zei hij, 'ik heb oog in oog gestaan met God en ben toch in leven
gebleven.' 32 Zodra hij bij Peniël was overgestoken, zag hij de zon opkomen. Jakob liep
mank.

[evangelie: Lucas 18, 1-8) (Nieuwe Bijbelvertaling)
1 Hij vertelde hun een gelijkenis over de noodzaak om altijd te bidden en niet op te geven: 2
'Er was eens een rechter in een stad die geen ontzag had voor God en zich niets aan de
mensen gelegen liet liggen. 3 Er woonde ook een weduwe in die stad, die steeds weer naar
hem toe ging met het verzoek: "Doe mij recht in het geschil met mijn tegenstander." 4 Maar
lange tijd wilde hij dat niet doen. Ten slotte zei hij bij zichzelf: Ook al heb ik geen ontzag voor
God en laat ik mij niets aan de mensen gelegen liggen, 5 toch zal ik die weduwe recht
verschaffen omdat ze me last bezorgt. Anders blijft ze eindeloos bij me komen en vliegt ze
me nog aan.' 6 Toen zei de Heer: 'Luister naar wat deze rechter zegt, al minacht hij ook het
recht. 7 Zal God dan niet zeker recht verschaffen aan zijn uitverkorenen die dag en nacht tot
hem roepen? Of laat hij hen wachten? 8 Ik zeg jullie dat hij hun spoedig recht zal
verschaffen. Maar als de Mensenzoon komt, zal hij dan geloof vinden op aarde?'

[overweging:]
De vraag waarmee het evangelie van deze zondag besluit: 'Als de Mensenzoon komt, zal hij dan geloof vinden op aarde?'

Als de Mensenzoon komt — ja, altijd komt er iemand. Voortdurend leven we toe naar de messias die komt, die ons vandaag of morgen verschijnt in een zuster of broeder en die wij zo dadelijk mogen verwelkomen in brood en wijn. Dat is de bijbelse hoop: dat wij zelfs in bange tijden niet de chaos tegemoet leven, maar voortgaan van dag tot dag in de verwachting hem die komt — en ons omarmt.

‘Als de Mensenzoon komt, zal hij dan geloof vinden?’

Wat bedoel je met geloof?

Afgelopen donderdag was het de sterfdag van Madeleine Delbrêl. Ze overleed in 1964, 60 jaar oud. Met enkele vrouwen vormde ze in Ivry, een voorstad van Parijs, een communiteit. Ze verbond een evangelisch contemplatief leven met adequate inzet op sociaal gebied. Samen met communisten ging ze de maatschappelijk nood onder haar medeburgers te lijf. ‘Leven zonder God is voor mij onbestaanbaar’, zei ze, ‘omarm ik hem, dan omarm ik de wereld. Want in zijn armen vind ik de wereld.’ Leven is geen schaakspel, was haar mening, geen zaak van berekening. Het leven moet je ook niet leven alsof het een wedstrijd is, een zaak van voortdurende stress en moeite. Leven is evenmin dat je je vastklampt aan stelligheden, aan regels en protocollen — die bezorgen je hoofdpijn. Leven is ‘een feest zonder einde, waarbij ik altijd weer jou, mijn God, tegenkom. Leven is dans, omarming, de omarming van jou, mijn God, en dus van de hele wereld. Kom, Heer en nodig ons uit voor uw feest!’

Geloof als omarming. Als hij komt, de Mensenzoon, zal hij dan dit geloof op aarde vinden: geloof dat wil omarmen?

De rechter uit het evangelie, die voor God geen ontzag heeft en zich van de mensen niets aantrekt, schiet een weduwe te hulp louter op pragmatische gronden: hij wil van die lastige weduwe af zijn, die maar blijft roepen, die maar blijft bidden dat haar recht gedaan wordt. God is totaal anders, hij is niet berekenend, is niet van de protocollen, hij wil omarmen. God wil de biddende omarmen. Bidden is: dat we ons niet neerleggen bij de dingen zoals ze zijn, blijven wrikken aan een stand van zaken die ons frustreert en vastzet. ‘Altijd moet je bidden’, zegt Jezus. Altijd die ademhaling van de hoop: dat het anders kan, dat hij komt, dat ik bij alles wat mij tot mijn verdriet overkomt omarming tegemoet ga.

Omarmen klinkt in het Hebreeuws van de Bijbel bijna als worstelen. Jakob worstelt met… ja met wie? De 19eeeuwse kunstschilder Paul Gauguin heeft de worsteling van Jakob kleurig op het doek gezet. Op zijn schildering zien we wat Bretonse boerenvrouwen zien als ze in de kerk naar de preek luisteren. Voor hun ogen zien ze hoe Jakob worstelt… met een engel. Of danst hij, ‘met de Engel brandend om zich heen gewonden’ (dicht Willem de Mérode)?

Jakob worstelt met… God? Maar in het volgende hoofdstuk omarmt hem zijn broeder Ezau. Worsteling en omarming, God en mens, in de heilige tekst danst het door elkaar. ‘Bij het worstelen omarmt hij hem’, horen wij al in een preek uit de 5e eeuw.

Jakob bidt zich net als de weduwe uit het evangelie naar een opening toe, naar waarachtigheid, naar zegen. Hij is moeten vluchten voor zijn broer Ezau, wiens zegen hij gestolen heeft. Aan Ezau kwam de speciale zegen toe die destijds nu eenmaal hoorde bij de eerstgeborene. Maar Jakob gaf zich bij zijn blinde vader Izaak voor Ezau uit. Wie ben je,

vroeg Izaak? Ik ben Ezau, zei Jakob. Voortaan leefde Jakob de leugen. Wie ben ik? De vraag bleef hem achtervolgen.

Jakob vlucht het land uit. Hij gaat in ballingschap. De verloren zoon bouwt in den vreemde een nieuw bestaan op. Het gaat hem goed, hij krijgt vrouwen, kinderen, een grote veestapel, rijk bezit. Een gezegend leven, zou je zeggen. Maar nee, er blijft iets zeuren. Toen hij wegvluchtte ging de zon onder, vertelt het bijbelverhaal . Er lag een schaduw over zijn leven, over zijn liefde en zijn successen. Er moest iets worden opgelost. Hij wist: ik moet terug naar waar ik van ben weggevlucht. 'Keer terug!', hoorde hij als stem van God. Een roepen waarin belofte besloten lag.

Toen keerde hij terug. En vreesde de ontmoeting met zijn broer Ezau. Maar liever de pijnlijke confrontatie dan nog langer leven in de schemer van het onopgeloste.

Zo even hebben wij gehoord hoe hij de laatste beslissende oversteek maakt, bij het riviertje de Jabbok. Jakob, Jabbok, worsteling, omarming — in het Hebreeuws rijmen al die klanken op elkaar. Jakobs naam kleurde eerder naar bedrog, maar krijgt nu de klankkleur van vechten, je er eindelijk uit willen vechten.

Jakob heeft zijn vrouwen en kinderen en al zijn bezit de rivier al laten oversteken. Nu moet hij nog oversteken. Hij staat voor de meest beslissende passage in zijn leven. Hij is alleen, op zichzelf teruggeworpen. En het is nacht. Nog steeds is het nacht in zijn leven. Maar zijn overschaduwd leven is een niet aflatend gebed om een nieuwe dag.

Plotseling, zomaar, is er 'een man'. Wie, wat? Een schimmige rivierdemon? Zijn broer Ezau? Zijn eigen schaduw? Met wie vecht hij? Tegen wat vecht hij? Wat staat de terugkeer naar de dag in de weg? Wat is het dat overwonnen moet worden wil hij kunnen oversteken? Jakob vecht en vecht, met de onverzettelijkheid van de weduwe in het evangelie. Hij geeft niet op, hij hunkert naar verlossing. Nooit meer terug naar een leven dat in de ogen van anderen dan wel geslaagd mag lijken maar dat niet helder is, waar permanent verdriet doorheen jankt.

Na de voorbede zullen wij een lied zingen waarin ook wij even lijken over te steken. Eerste couplet, nogal cynisch: ieder voor zich, ik kan jou niet bereiken en jij mij niet. Jij bent voor mij vreemd gebied, waar ik niet binnenkom en jij mij niet binnenlaat. Naar elkaar oversteken lijkt onmogelijk. Koud is het te leven zo zonder zegen. Maar dan zingen wij: 'ik droomde dat ik vocht met jou.'

Maar 'toen ging jij heen / en bleef ik met mijn droom alleen.' Is oversteek, nabij komen, verzoening, omarming een droom maar meer ook niet?

Jakob weigert het bij een poëtische droom te laten. Verzoenende toenadering is geen droom in de nacht, die voorbij is als de dag aanlicht. Zonder op te geven vecht Jakob zich naar het licht toe, hij vecht zich naar zijn broeder toe. Hij vecht zich mank, want wordt geraakt aan zijn heup. Als hij levend uit dit gevecht tevoorschijn komt, zal hij voortaan kreupel verder moeten. Gehavend in de worsteling, maar eindelijk verzoend.

Degene met wie Jakob vecht is tegen dit niet aflatende biddende vechten niet opgewassen. ‘Blijf bidden!’, zegt Jezus. ‘Vandaag de dag is bidden de grootste weldaad die men de wereld kan bewijzen’, schrijft Madeleine Delbrêl. Zij bidt door in Yvry tijdens de Tweede Wereldoorlog de leiding van de sociale dienst over te nemen. Immers wie bidt omarmt God en daarmee de hele wereld.

Jakob bidt zonder ophouden, hij blijft vechten. ‘Ik laat je niet gaan tenzij jij me zegent’, zegt hij tegen zijn tegenstander. Ik laat je niet gaan als een liedje dat is uitgezongen, als een droom die mij ontglipt zodra het licht wordt. Dit gevecht trek ik de werkelijkheid in. Ooit heb ik zegen gestolen — maar die gedijt niet. Nu wil ik waarachtig gezegend zijn, zoals ik ben.

‘Die nacht werd mij een nieuwe naam gegeven.’ Degene die met Jakob worstel vraagt hem naar zijn naam. Ooit antwoordde hij op die vraag: ‘Ik ben Ezau’. Ik die tegenover jou sta, ik ben een leugen. Maar nu zegt hij: ‘ik ben Jakob.’ Ik verschuil mij niet langer, doe me niet meer anders voor dan die ik ben. Hier ben ik, zo ben ik. Maar die met Jakob worstelt zegt: nee, je heet niet langer Jakob, die naam die hoort bij je verleden dat een leugen was; je heet Israël, dat betekent: vechter met God, want je hebt gestreden met God en mensen en je hebt gewonnen.

Jakob nu op zijn beurt: 'Zeg me toch jóuw naam!' Het antwoord is: ‘Waarom vraag je naar mijn naam?’ De naam blijft ongezegd, maar de stilte van de Naam is de ruimte van de Eeuwige, gezegend zij hij. Het is de onnoembare die hier en nu Jakob zegent. En in de zegen worden alle dingen nieuw.

Jakob beseft dat hij in degene die met hem vocht God zelf in het gezicht heeft mogen zien — en kijk, in dit plotseling nabije ik-en-jij heeft hij zijn ziel gered. De zon gaat op, Jakob is het duister voorbij, hij hinkt de dag tegemoet. Gebutst, gehavend, vol littekens zijn in bijbel en kerk mensen op hun mooist. Een glad leven is een leugen. Jakob strompelt zijn broer tegemoet en weet nu: soms moet je vechten om omarmd te worden. Waar ik bang voor was, blijkt een bron van zegen. Waar ik tegenop zie, het zal mij dragen. Mijn vijand zal ik groeten. Ik ben niet bang meer, kome wat komt — in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest.

Henk Gols, henkgols@planet.nl

De tekst van het lied na de voorbede, waarnaar in de preek verwezen wordt, is van Huub Oosterhuis, ‘Jij bent van jou’:

Jij bent van jou, onachterhaalbaar eigen.
Ik ben van mij, geen ander zal mij krijgen.
Wat ik jou vraag, wat jij mij vraagt
is leeg en zonder zin gevraagd.
Eén oogwenk ver in vreemd gebied,
ooit verderkomen doen wij niet.

Ik wou een leven meer, mocht ik jou vinden.
Ik bond mij aan je vast, kon ik mij binden.
Ik zou in jou vergaan, en jij
ontstaan in mij, en wij in wij.
Eens lag ik neer, versteend van kou,
ik droomde dat ik vocht met jou.

Die nacht werd mij een nieuwe naam gegeven.
Geschonken werd mij nog een tijd van leven.
En even, tot de morgen daagt,
is wat ik vraag en wat jij vraagt
vervuld en één. Toen ging jij heen
en bleef ik met mijn droom alleen.

(= Zangen van Zoeken en Zien nr. 175).